

Oppgave

Skriv en sammenhengende tekst om det moderne menneskets bruk av teknologi gir mer frihet til mennesket.

Du kan selv bestemme omfanget og disponere rekkefølgen av punktene, men i besvarelsen din **skal** du vise din historie- og filosofifaglige kompetanse ved å

- gi to sentrale eksempler på hvordan kommunikasjonsteknologi i moderne tid har forandret samfunnet og menneskene, og vurder med utgangspunkt i eksemplene dine i hvilken grad denne utvikling har endret menneskenes liv slik at de har blitt mer frie.

• drøft med utgangspunkt i aktuelle filosofer hva som ligger i frihetsbegrepet og om teknologi har endret menneskenes livsutfoldelse og frihet.

• drøft og ta stilling til påstanden: Menneskene har aldri vært friere enn nå.

Om kunstig intelligens og frihet

Mennesket har inntil «nylig» grovt sett gått gjennom tre store «metamorfoser»; oppdagelsen av ild, skiftet til jordbrukssamfunnet og den industrielle revolusjonen. Disse radikale endringene har åpnet en helt ny forståelse for menneskets *frihet*. Forrige århundre ble vi introdusert til det neste kapitelet. Skiftet til en verden styrt av datamaskiner og internett. Det begynte med maskiner på størrelse av lagre med begrenset tilgang til internett. I dag ler vi av disse dimensjonene, men hastigheten på utviklingen er skremmende. Parallelt med den teknologiske utviklingen vokste også noe nytt frem; *kunstig intelligens*. En ny kraft satt ut i verdenen vår. På mange måter bidrar den til livsutfoldelse og samfunnsutvikling, slik som teknologi bør gjøre. En slik kompleks teknologi kan hjelpe oss med å forbedre helsevesenet, gi økt matproduksjon og bidra til å løse klimaproblemene. (ChatGPT, u.d.) Men hva er denne medaljens bakside? Mange er bekymret for det demokratiske samfunnet og en mulig arbeidsledighetsbølge. Andre påstår at betydningen av kunstig intelligens er en reell trussel mot selve menneskeheten som snur moralen og virkelighetsoppfatningen vår på hodet. Sistnevnte er på ingen måte en irrasjonell tankegang ettersom vi *egentlig* ikke helt forstår oss

på det vi har sluppet løst i samfunnet. Er denne nye «metamorfosen» like frigjørende som de tidligere?

For hva er egentlig *kunstig intelligens*? Norges institutt for menneskerettigheter definerer det som «datateknologi (hardware og software) som kan imitere intelligent (menneskelig) oppførsel». Kunstig intelligens er videre et paraplygrep for maskinlæring. Gjennom akkumulert data kan maskinen modellere egne matematiske algoritmer og lære seg helt nye ting som ikke var inkludert i pre-programmet. For eksempel kunne en selvkjørende bil, i teorien, ha lært seg et fremmed skilt, eller trafikkregel, ved å analysere oppførselen til kjøreren. Videre finnes *dyplæring*, sektoren av kunstig intelligens vi forstår oss minst på. Rett og slett fordi den bygger på noe vi allerede vet for lite om; hjernen. Det vi allikevel vet er at hjernen er bygd opp av omtrent 100 milliarder nevroner som sender og tar opp elektriske signaler via synapser. Dette er basert på enkle matematiske prinsipper som matrisemultiplikasjon. (Tidemann, Store Norske Leksikon, 2022) Ettersom det er ren matematikk, kan man etterlikne disse mønstrene og programmere en kopi av det nevralt nettverket. Allikevel er det nevralt nettverk i dyplæring, i likhet med vårt kognitive system, svært komplekst. Konneksjonismen, hvordan det nevralt nettverk i hjernen henger sammen, forstår vi kun til en viss grad. Som Norges institutt for menneskerettigheter sier, overskrider kunstig intelligens med dyplæring etter hvert menneskelige evner og tåkelegger innsikten i modellens indre logikk. «Maskinene forstår mer, menneskene forstår mindre».

Hvis kunstig intelligens baserer seg på vårt nevralt nettverk, vil den da etter hvert utvikle seg i analogi med hjernen vår? Spør du en maskinfunksjonalist, vil svaret være ja. Det var den amerikanske filosofen og professoren ved Harvard University, Hilary Putnam, som lanserte dette synet. Han var inspirert av Alan Turing, og mente at alle vesen med et sinn kan sees på som maskinprogram. Akkurat som Descartes så på dyr som maskiner, *res extensae*.

Matematikeren Alan Turing presenterte nemlig en test på 50-tallet, som vi i dag referer til som *Turingtesten*, for å sannsynliggjøre imitasjon av menneskelig tenkevne hos maskiner. Det kom selvfølgelig mye kritikk og Turing påsto at i løpet av år 2000, ville disse maskinene bli betraktet som *tenkende*. (Dvergsdal & Karlsen, 2023) Rammeproblemet var en av de viktigste betingelsene for hvorfor en slik maskin ikke ville ha vært mulig. Maskinen hadde jo trengt en enorm kapasitet med et astronomisk informasjonsgrunnlag. Men som sagt, denne testen ble

Bronse NM hifi 2024 Oppgavetekst og elevbesvarelse NM Hifi, Jara Elisabeth Hilbig, Edvard Munch vgs

lansert på 50-tallet. En slik kritikk hadde ikke holdt like godt i dag. Videre ble det argumentert for at menneskets nervesystem er grunnleggende *uforutsigbart* i motsetning til programmerte datamaskiner. Turing sa seg enig i det, men forklarte at det hadde vært mulig å få datamaskiner til å simulere det. Mest kritikk gikk allikevel ut på at en maskin aldri vil ha *forståelse* for valgene sine, ikke kan finne på noe helt nytt og ikke kan fremstå som tenkende uten *selvbevissthet*. I stedet for å motbevise disse påstandene, stilte han de på hodet. For hvorvidt gjelder disse påstandene for mennesket? Han mener at «de fleste av oss tar tankeevne for gitt, selv om vi strengt tatt ikke kan vite at andre har selvbevissthet. Folk flest vil derfor ikke legge merke til at maskinen ikke har selvbevissthet». (Dvergsdal & Karlsen, 2023)

Tanken om at kunstig intelligens aldri vil kunne *oppleve* noe og ha selvbevissthet er et gjennomgående argument. For uansett hvor intelligent teknologien kan bli, vil den aldri nå menneskets egenart, eller? Mennesker har i lang tid vært opptatt av «jeg-et». «Kjenn deg selv!» var et av antikkens slagord. Descartes substansdualisme påsto at det som skilte mennesker fra dyrene, maskinene, var at vi ikke bare var *res extansae* men også *res cogitantes*. «Cogito, ergo sum». Evnen til å tenke betyr at vi eksisterer. Substansdualismen har allikevel fått en del kritikk, blant annet av Hume. Han mener at selvet ikke kan løsrives som en substans eller noe eget, men heller er en samling av erfaringer. (Hansen, 2023) Om selvbevissthet ikke er noe annet enn en samling av erfaring kunne kunstig intelligens i teorien etter hvert utvikle det. For kunstig intelligens vet jo om selvbevissthet. Den forstår seg mest sannsynlig bedre på eksistensialisme enn det du og jeg gjør til sammen. Men å *vite* noe tilsvarer ikke å oppleve eller å føle noe. «It's one thing to win a game of chess but quite another to feel the excitement of victory.» (McClelland, 2021) Dr McClelland, forfatter av boken «What is Philosophy of Mind», presenterer også en annen side av saken. Nemlig at vi ikke har grunnlaget til å si noe om hvorvidt kunstig intelligens muligens kan være selvbevisst. Kognitiv nevrovitenskap forsker på nevrale mønstre, men ingenting forteller oss hvor selvbevisstheten kommer inn. Hvordan kan vi vite om kunstig intelligens er selvbevisst, når vi ikke en gang vet hvor vi skal lete, eller om vi i det hele tatt er selvbevisste i utgangspunktet?

Rupert Spira, en talsmann for nondualismen, avviker også fokuset rundt selvbevisstheten i den grad. I et intervju forklarer han at det faktisk kan hende at vi ikke er selvbevisste. Han sier

Bronse NM hifi 2024 Oppgavetekst og elevbesvarelse NM Hifi, Jara Elisabeth Hilbig, Edvard Munch vgs

også at bare selvbevissthet er selvbevisst. En tanke oppstår fra selvbevisstheten, men tanken i seg selv er ikke selvbevisst. (Spira, 2023) Det er som om selvbevissthet er en egen eksistens som oppstår i kroppen. Om en datamaskin kan fungere som en slags kropp for en mulig selvbevissthet er allikevel til nå urealistisk, ettersom til og med de mest avanserte datamaskinene viser seg til å være svært primitive i forhold til hjernen vår. Også Alan Turing mente at spørsmålet rundt selvbevissthet, hvorvidt det er mulig å lage maskiner som faktisk tenker, avviker fra det faktiske problemet. Det er imitasjonen og handlingsevnen som er den reelle faren. Kunstig intelligens kan nemlig til slutt oppføre seg som om den er selvbevisst, selv om den ikke er det, og da er det nesten likegyldig hvorvidt selvbevisstheten eksisterer eller ikke.

Kunstig intelligens kan nemlig påvirke oss på samme måte *uansett* om vi *vet* om den er selvbevisst eller ikke. For det er særlig påvirkningskraften til kunstig intelligens som setter friheten vår i fare. Marshall McLuhan sa: «Vi skaper våre teknologier, og deretter omskaper de oss.» Med stadig mer bruk av kunstig intelligens i samfunnet, inkludert dyplæring, kan ikke vi vite konsekvensene. For som sagt, det nevralt nettverket, er basert på hjernen. Når begynner samfunnet å bli *skapt* av disse digitale virkemidlene, som vi ikke en gang kan forstå? Allerede i dag ser vi at kunstig intelligens kan diskriminere og true menneskerettene, som for eksempel tilfellet i Storbritannia der «bruk av kunstig intelligens for å forutse fremtidige lovbrudd har vist seg å diskriminere de som kommer fra lavinntektsområder.» (NIM, u.d) Menneskerettighetene kan bli truet ettersom de settes opp mot hverandre, der kunstig intelligens for eksempel vil bli brukt av myndighetene til fordel av sikkerhet og kontroll. Vi, som innbyggere, må dermed gi fra oss visse rettigheter og visse betingelser av retten til privatliv. For eksempel kan kunstig intelligens drive med ekstrem *profilering*, som er da er ditt digitale «pass» basert på dine personopplysninger og datasport. Dermed kan myndighetene ta vare på retten til blant annet sikkerhet til innbyggerne. Dette kan minne om Hobbes sitt prinsipp om å underkaste seg staten, der man mister friheten mot beskyttelse. En slik situasjon som setter menneskerettigheter mot hverandre, der noen rettigheter vil bli prioritert av staten, rammer også frihetsprinsippet.

Isaiah Berlin lanserte i *Two concepts of Liberty (1958)* begrepene positiv og negativ frihet. Negativ frihet finner vi i det liberalistiske synet og går ut på frihet fra hindringer en aktør kan

Bronse NM hifi 2024 Oppgavetekst og elevbesvarelse NM Hifi, Jara Elisabeth Hilbig, Edvard Munch vgs

påføres av andre aktører. For eksempel ingen er lav skatt, stor grad av yringsfrihet, privatliv og et fritt marked. Positiv frihet går utpå at man skal ha frihet til å oppnå de målene man setter seg selv uansett hvor man kommer fra eller hvem man er født som. En statlig overvåking og sterk sikkerhet vil kjennes krenkende for den negative friheten, ettersom de ønsker seg minst mulig statlig kontroll, mens den vil føles riktig for det positive frihetssynet. Med andre ord; frihetsprinsippene kolliderer i politikken. Akkurat slik skal det være ifølge Berlin. Forskjellige oppfatninger av frihet må til for en rettferdig og fungerende stat. Et rettferdig samfunn vil nemlig aldri føles rettferdig for enkeltindividene, og heller dermed aldri være verdinøytral. Isaiah Berlin presenterer *verdipluralismen* som en løsning. «Verdipluralismen går kort fortalt ut på at det finnes flere ulike, men like fullt objektive verdier eller hensyn, og at disse verdiene i enkelte sammenhenger kommer i konflikt med hverandre.» (Thorsen, 2023) Vi er altså avhengige av et samfunn med ulike meninger og åpen debatt. Klarer kunstig intelligens å fremme verdipluralismen?

Ifølge Olav Gjelsvik er friheten en avgjørende aktør for demokratiet, sammen med *autonomien*. Autonomien er kanskje den mest essensielle delen for selve grunnlaget av frihet og demokratiet. For kan man virkelig være fri om man ikke er autonom? Det motsatte av autonomi, er *heteronomi*, som går ut på «at aktørens handlinger blir bestemt av krefter som ikke tilhører aktøren selv.» (Sagdahl, 2019) Samtidig som autonomien er essensiell for demokratiet, beskytter demokratiet autonomien best. Så hva er det som får denne sirkelen i gang? Jo, ifølge Gjelsvik må den normative og moralske *kunnskapen* bli omsatt i handling for å nå autonomi. Han sier at det ligger i menneskets natur å gjøre det som er logisk riktig, men en må utdannes for å være autonom. Det er altså kunnskapen som er nøkkelen. Videre sier Gjelsvik at "når verdi og kunnskapsgrunnlaget for viktige beslutninger svekkes, svekkes autonomien og dermed også demokratiets egenverdi, og da eroderer tilliten som det politiske systemet trenger" (Gjelsvik, 2023) Heteronomien finner man nemlig særlig rundt bevegelsene mot mere autoritære styringsformer. De er preget av kunnskapsfornektelse kombinert med svekket moralsk evne. Et eksempel på det er jo USA. Gjennom manipulasjon og massesuggesjon klarer en viss person, som mener at vitenskapen bare er ute etter penger, ikke kunnskap og sannhet, å vinne et valg.

Bronse NM hifi 2024 Oppgavetekst og elevbesvarelse NM Hifi, Jara Elisabeth Hilbig, Edvard Munch vgs

Hvordan klarte han det, og hva betyr dette for vårt fremtidige demokrati? Både Berlin og Gjelsvik så betydningen av kunnskap og hadde stor tro på det indre gode. Hva er det som har kommet i veien for naturen? Jo, blant annet sosiale medier og kunstig intelligens. Ifølge Norges institutt for menneskerettigheter spilte akkurat teknologien og manipulasjonen en svært viktig rolle for Trump. «Under valget i USA i 2016, benyttet Trump-kampanjen nesten seks millioner ulike kampanjeannonser på Facebook...Analyseselskapet Cambridge Analytica hadde tilgang til data fra 87 millioner Facebook-brukere, og tilbød profilering av disse brukerne til Trump-kampanjen». Dette var i 2016. Åtte år siden. Hvem vet hvor mye som kan bli manipulert, eller allerede er manipulert. Én side av saken er at kunstig intelligens aldri har vært like tilgjengelig som nå. Kildekoden er åpen og det finnes mange veiledninger på nettet, så hvem som helst kan utvikle sin egen kunstig intelligens. (Tidemann, Store norske leksikon, 2024) På den andre siden så betyr det at myndighetene, sikkerhetsorganisasjonene har et ekstremt mye sterkere og mer effektivt verktøy. For om den kunstige intelligensen som er tilgjengelig nå på nettet, er den *sterkeste*, hadde de aldri publisert den. Hvem vet hvilken informasjon de sitter med? Hvem vet hvilken kapasitet de har. Hvordan kan en føle seg fri? Om kunstig intelligens og myndighetene lever i symbiose, oppstår faren for en sosial kontroll, et fengsel for menneskets frihet og livsutfoldelse. «Makten er grensen for subjektets utfoldelse». (Aardal Ulsaker, 2010) For om kunstig intelligens blir brukt på alle kanter i et samfunn, og skjønnsutøvelsen blir svekket, blir ikke hver en av oss bare en kropp for en kunstig eksistens? Er vi egentlig heteronome slaver for teknologien styrt av manipulerende krefter? Gjennom kunstig intelligens skal myndighetene få stadig mer innsyn og kontroll, for demokratiets *beste*, men som den europeiske menneskerettsdomstolen har sagt flere ganger; dette ender bare med å «undergrave demokratiet under dekke av å forsvare det».

I *Overvåkning og straff* skrev Foucault at individet selvsagt er en *fiksjon*. «Selvfølgelig er individet et resultat av en ideologisk samfunnsoppfatning. Men individet er også en realitet, fabrikkert av denne særskilte teknologien som kalles «disiplin».» (Aardal Ulsaker, 2010) Han snakker om at den *egentlige* innskrenkingen av frihet ligger skjult i det han kaller for disiplinen. Den disiplinære justis. Utgangspunktet for Foucaults ståsted, ligger i skiftet fra den fysiske straffemetoden, i forsøk på å temme sjelen, til å prøve å *forstå* den kriminelle hjernen og disiplinere folkemassen. Han sammenlikner samfunnet vårt med et fengsel, med rutiner, regler, lover og ikke minst *internaliserte holdninger og normer*. John Stuart Mill, som levde et århundre før Foucault, påsto noe liknende. Mill mente at det var *flertallstyrranniet*, den sosiale

Bronse NM hifi 2024 Oppgavetekst og elevbesvarelse NM Hifi, Jara Elisabeth Hilbig, Edvard Munch vgs

kontrollen og normene som innskrenket folket. Med andre ord, det er ikke herskerne, men de herskende *tankene*, som begrenser friheten. *Hvem* som påvirker tankene, endrer seg gjennom tiden, i likhet med at kampen om makt ikke forsvinner, den bare skifter form. Har vi nå kommet til en tid, der kunstig intelligens, styrer de herskende tankene? For makt har muligheten til å diktere kunnskap og *sannhet*. «Når vi er objektet for kunnskapen, blir vi subjektet for makten. (Aardal Ulsaker, 2010)

Utviklingen av kunstig intelligens er imponerende samt skremmende. Om kunstig intelligens *faktisk* kommer ut av kontroll og «tar over samfunnet», direkte eller indirekte, er faren for en asymmetrisk relasjon i samfunnskontrakten stor og friheten vår, slik vi kjenner den i dag, kan muligens forsvinne. For å ta stilling til påstanden «menneskene har aldri vært friere enn nå», mener jeg at man ikke kan vite det. Rett og slett fordi vi som sagt ikke vet hvilke krefter vi har satt i gang. Videre vil jeg allikevel si at selvbevissthet enn så lenge er irrelevant ettersom maskinen kan utvikle seg til å *virke* selvbevisst og vise intelligent oppførsel selv om den ikke er bevisst rundt det. Det er allikevel ikke spørsmål rundt selvbevissthet og overtakelse av jorda som er de mest relevante i dag. Som tidligere nevnt er de mest avanserte datamaskinene svært primitive i forhold til hjernen vår. Problemer knyttet rundt moral og ansvar, for eksempel i krigføring, profilering og manipulasjon telles som de største dilemmaene knyttet til kunstig intelligens i dag. Allikevel må det sies at følgene vi har sett av kunstig intelligens, som rasisme, forteller oss ganske mye om oss selv. Til slutt er kunstig intelligens ingenting annet enn en gjenspeiling av deres programmerere samt datasporet til menneskeheten. Hva om kunstig intelligens kommer til en konklusjon om at mennesker ikke er egnet til å herske over jorda? Hva om kunstig intelligens utvikler et økosyn med *samvittighet*? Da får man nesten håpe på at klimakrisen tar oss før teknologien gjør det.

Bibliografi

Aardal Ulsaker, S. (2010) *Makt, frihet og subjektivitet hos Michel Foucault*.

[Mastergradsoppgave]. Universitet i Bergen.

ChatGPT. (u.d.). *Kristiania*. Hentet fra Hva er kunstig intelligens, og hvordan vil det endre samfunnet?: <https://www.kristiania.no/aktuelt/hva-er-kunstig-intelligens-og-hvorfor-bor-du-bry-deg/>

Dvergsdal, H., & Karlsen, G. (2023, januar 26). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra turingtesten: <https://snl.no/turingtesten>

Gjelsvik, Olav (2023). Om demokratiets egenverdi og litt om dennes utvikling og faktiske status. I Graver, Hans Petter; Birkelund, Gunn Elisabeth & Havelin, Gro (Red.), *Hvor går demokratiet?*. *Dreyer Forlag A/S*. ISSN 9788282656702. s. 51–66.

Hansen, M. K. (2023, mars 28). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra selvbevissthet: <https://snl.no/selvbevissthet>

Karlsen, G. (2023, januar 26). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra kunstig intelligens (filosofisk diskusjon): https://snl.no/kunstig_intelligens_-_filosofisk_diskusjon

Kjøll, G., & Håndler Svendsen, L. F. (2021, juli 31). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Hilary Putnam: https://snl.no/Hilary_Putnam

McClelland, T. (2021, April 13). *Clare College University of Cambridge*. Hentet fra Will AI ever be conscious?: <https://stories.clare.cam.ac.uk/will-ai-ever-be-conscious/index.html>

Bronse NM hifi 2024 Oppgavetekst og elevbesvarelse NM Hifi, Jara Elisabeth Hilbig, Edvard Munch vgs

Rupert Spira. (18. juni 2023) *Could AI Ever Become Conscious?* YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=7tGGnUhmcls>

Sagdahl, M. S. (2019, juni 25). *Store norske leksikon*. Hentet fra autonomi (filosofi):
https://snl.no/autonomi_-_filosofi

Thorsen, D. E. (2023, mars 21). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra Isaiah Berlin:
https://snl.no/Isaiah_Berlin

Tidemann, A. (2022, August 5). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra nevralt nettverk:
https://snl.no/nevralt_nettnverk

Tidemann, A. (2024, april 22). *Store norske leksikon*. Hentet fra kunstig intelligens:
https://snl.no/kunstig_intelligens